

Marijan Vugdelija

DEKALOG: PUTOKAZ AUTENTIČNOGA LJUDSKOG ŽIVLJENJA I DANAS?

(IV.)

ČETVRTA ZAPOVIJED

„Poštuj oca svoga i majku svoju, da imadneš dug život na zemlji koju ti da Jahve, Bog tvoj”
(Izl 20,12)

S ovim retkom prelazimo sa serije zapovijedi koje ravnaju naš odnos s Bogom na seriju zapovijedi koje ravnaju naše odnose s bližnjim. Naša zapovijed tvori most između jednih i drugih. Tijesno je povezana s jednom i s drugom grupom. Naime, u biblijskom viđenju roditelji su predstavnici Božji; oni su na poseban način slika Božja, tj. slika Boga koji je i sam Otac (Hoš 11,1-4; Iz 1-2, Jr 3,19; 31,9; Mal 1,6; 2,10; Iz 63,16) i koji ima majčinsko srce (Iz 49,15; Hoš 11,8; Jr 31,20).²⁹² Stoga „red ljubavi zahtijeva da najprije ljubimo Boga, Oca svih stvari, a iza njega odmah svoga tjelesnog oca i svoju tjelesnu majku”.²⁹³ S druge strane, roditelji se ovdje promatraju kao naš prvi bližnji, bližnji prije svakoga drugog; oni su naš neposredni bližnji s kojim se svakoga dana neizostavno susrećemo; jasno, onda, da je od odsudne važnosti za uspješan život uspostaviti ispravne odnose s tim bližnjim. Dakle, četvrta zapovijed dolazi na čelu zapovijedi koje ravnaju naše odnose s bližnjim. To je prva i osnovna zapovijed za ispravno odvijanje društvenog života. Ona ima za cilj da uredi odnos između roditelja i djece, odnosno da stvori zdravu ljudsku obitelj. A obitelj je, kako je svima dobro poznato, osnovna jezgra ljudskoga društva; ona je izvorište i polazište čitavoga društvenog života. O njezinoj zdravosti u mnogome ovisi daljnji život ljudske zajednice. Zbog

292. Usp. R. LAVOIE, Exegese du decalogue (Ex 20,2-17 et Dt 5,6-21 – Influence de sa morale chez les prophetes (Os 4,1-3 et Jr 7,1-15) et dans l'histoire de la catechese, Paris 1981 (= doktorska disertacija; izdana ciklostilom), 104; G. AUZOU, Dalla servitu, 240.

293. SV. JERONIM; navedeno prema: V. KARLOVIĆ (ur.), Dobri pastir, Sarajevo 1976. 62. Tu obvezu je Isus posebno snažno istakao u raspravi o korbanu. Daje do znanja farizejima da nas nikakav žrtveni dar i hramski poklon ne može osloboditi od te dužnosti (Mt 15,1-9).

svoga toga Bog je ovom našom zapovijedi želio zaštititi tu najosnovniju jedinicu ljudskog društva – obitelj. U onome što slijedi nastojat ćemo razotkriti izvornu nakanu četvrte zapovijedi i aktualizirati je za naše vrijeme.

1. Izvorna nakana zapovijedi

Naš je prvi zadatak da odredimo što sve uključuje u sebi zapovijed „poštuj oca svoga i majku svoju”. Nastojat ćemo to učiniti na osnovi etimološkog značenja glagola koji se tu upotrebljava i biblijskih navoda u kojima se komentira naša zapovijed.

a) „Poštuj oca svoga i majku svoju”

Bit naše zapovijedi zgusnuta je u glagolu *kabbed*. Taj glagol je dobro posvjedočen u starim semitskim jezicima. Kad se u hebrejskom upotrebljava u kalu, *kabed* znači „težiti, biti težak” (Iz 24,10; Suci 1,35); u nifalu znači „biti slavljen, biti čašćen” (1 Sam 17,9; 2 Sam 6,20); u pielu, kao što je to slučaj u našoj zapovijedi, ima značenje „poštivati, častiti” (Mal 1,6; Sir 3,8).²⁹⁴ Dakle, glagolski korijen uključuje u sebi ideju težine.²⁹⁵ U stvari, težina ili vrijednost jednoga bića određuje njegovu slavu. Drugim riječima, to znači da slava i poštovanje jedne osobe treba imati stvarno pokriće u vrijednosti te iste osobe. „Poštivati” ili „častiti” jednu osobu znači u biti priznati joj „svu njezinu važnost”,²⁹⁶ njezinu težinu odnosno dodijeliti joj mjesto i ulogu koji joj pripadaju u obitelji i u društvenoj zajednici.²⁹⁷ Izbor glagola *kabbed* u ovom kontekstu vrlo je značajan: njegov opseg, kako jasno izlazi iz onoga što je gore rečeno, daleko je širi, npr., od glagola „slušati”; on uključuje: uvažavanje, povjerenje, odanost, prihvaćanje, skrb, poslušnost, itd. Značajno je i to da se u SZ-u taj isti glagol upotrebljava da se izrazi poštovanje prema roditeljima i prema Bogu (usp. Mal 1,6; Lev 19,3; Pnz 6,13). S druge strane, nepoštivanje i prezir roditelja (Izl 21,17; usp. Lev 20,9; Pnz 27,16) kažnjava se istom kaznom kao i nepoštivanje i prezir Boga (Lev 24,15), tj. smrću.²⁹⁸ Sve nam to pokazuje da je ovdje posrijedi „religiozno poštovanje koje na-

294. Ista značenja taj semitski glagolski korijen ima i u akadskom i u ugaritskom (usp. R. LAVOIE, Exegese, 101).

295. Potpuno oprečno značenje od našeg glagola ima hebrejski glagol *kalal*. U kalu i nifalu znači „biti lagan, biti malen, biti neznajući”, a u pielu i hifilu „ponizivati, pogrdivati, proklinjati, prezirati”.

296. TOB, Ancien Testament, 167, b.e.

297. Usp. H. SCHUNGEL-STRAUMANN, Decalogo. 82 sl.; G. WEBER, Gebote, 55; M. ZOVKIĆ, Sadržaj četvrte zapovijedi, 32.

298. Na važnost tih dvaju momenata upozoravaju i: R. LAVOIE, Exegese, 104 sl.; J.J. PETUCHOWSKI, Die Stimme vom Sinai. Ein rabbinischer Lesbuch zu den Zehn Geboten (Herder), Freiburg i. Br. 1981, 84-85; H. SCHUNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 84.

dilazi građanski bonton i međuovisnost u obitelji”.²⁹⁹ Važno je ovdje upozoriti i na to da naša zapovijed ne pravi nikakve razlike između oca i majke; glede poštovanja koje im dugujemo, oni su potpuno jednakopravni!³⁰⁰ Dakle, kao preduvjet za zdravo i uspješno društvo, Bog u ovoj zapovijedi traži od svojih vjernika da časte, poštuju i uvažavaju svoje roditelje. Dok takav stav prema roditeljima nosi blagoslov za čovjeka i ljudsku obitelj, omalovažavanje i nepoštivanje roditelja vodi u propast.

b) „Da imadneš dug život na zemlji. . .”

Jedino se uz ovu zapovijed Dekaloga navodi neposredno i nagrada za njezino opsluživanje.³⁰¹ Drugdje su takva obećanja vezana općenito uz opsluživanje svih zapovijedi (usp. Pnz 4,1; 4,40; 6,2; 8,1; 16,20; 25,15; 30,15; 30,20). Tako u 1 Kr čitamo: „Ako budeš stupao mojim putovima i budeš se držao mojih zapovijedi, . . . , umnožit ću tvoje dane”. U istom duhu Mojsije opominje: „Slijedite potpuno put koji vam je Jahve, Bog vaš, označio, da tako uzmognete živjeti, imati sreću i dug život u zemlji koju ćete zaposjesti” (Pnz 5,33). Jedini tekst izvan Dekaloga u kome se izravno povezuje poštivanje roditelja i dugi život, jest Sir 3,6. Po uzoru na četvrtu zapovijed tu se kaže: „Tko časti oca svojeg, dugo živi”.³⁰² S druge strane, Bog prijeti narodu da će ga, ako se izopači i iznevjeri, zadesiti slijedeća sudbina: „Znajte . . . da će vas brzo nestati sa zemlje u koju idete preko Jordana . . . : nećete dugo u njoj živjeti, nego ćete biti iskorijenjeni” (Pnz 4,26). Sve nam to pokazuje da se dug život na zemlji smatrao posebnim Božjim blagoslovom.

299. M. ZOVKIĆ, Sadržaj, 32.

300. Sličan stav nalazimo već u staroj egipatskoj mudrosnoj literaturi. Poštovanje prema majci se utuvaluje jednako kao i poštovanje prema ocu. Navodimo samo jedan primjer iz „Maksima Any-a” (1298.-1235. pr. Kr.). Any svome odraslom i oženjenom sinu daje slijedeći savjet: „Ja sam onaj koji sam te dao tvojoj majci, ali je ona bila ona koja te je nosila, i noseći te imala je muka. . . Kada si došao do odrasle dobi, kada si se oženio, . . . , ne izgubi nikada iz vida bolno rađanje koje si koštao svoje majke, ni svih spasonosnih briga koje je ona preuzela za tebe. Ne čini ništa da se ona mora žaliti na tebe, iz straha da ne podigne glas prema Bogu i da on ne poslušaj njezinu tužbu” (Navedeno prema: E. LAFFONT, Les livres de sagesse des pharaons – Gallimard, Paris 1979, 140 sl.). Dakle, poštovanje prema ocu i majci je tradicionalna datost starog Istoka ta stara tema duboko je ukorijenjena u egipatskoj mudrosnoj literaturi.

301. U verziji Pnz-a nagrada je ovako formulirana: „Da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji koju ti Jahve, Bog tvoj, daje” (Pnz 5,16). Taj izričaj češće susrećemo u knjizi Ponovljenog zakona (vidi: 5,29; 6,18; 12,25; 22,7).

302. Povezivanje dugog života s čašćenjem roditelja susrećemo već u egipatskoj mudrosnoj literaturi. Navodimo jedan primjer iz „Mudrosti Ptahhotep-a”. Tekst potječe iz trećeg tisućljeća pr. Krista (2563.-2423.) /tako: E. LAFFONT, Les livres, 33 sl./ Stari mudrac piše pravila ponašanja za svoga sina. Jedno od tih pravila glasi ovako: „Poučljivost je najuzvišenija od svih dobrih stvari; to je najljepše dobro. Sin koji prima riječ svojega oca ostarjet će poradi toga” (navedeno prema: E. LAFFONT, Les livres, 45 sl.).

U našem konkretnom slučaju dug život se obećava kao nagrada za poštivane roditelja. Time se želi kazati da poštivanje roditelja osigurava i jamči stabilno društvo u kojem se zdravlje i dug život mogu uživati.³⁰³ Sasvim je sigurno da se ne može sretno ostarjeti tamo gdje se ne poštuju ostarjeli roditelji. Treba ipak reći da obećanje o dugom životu, koje se pridružuje ovoj zapovijedi, ne uključuje samo kronološku dužinu života nego naznačuje bogati blagoslov društva koje živi u skladu s duhom četvrte zapovijedi.³⁰⁴ U starini se držalo da blagoslov i prokletstvo roditelja imaju veliku snagu. Dosljedno tome, čovjek je trebao častiti i poštivati svoje roditelje da bi postao dionik toga blagoslova, odnosno da bi imao dug i sretan život.³⁰⁵ Očito je da se blagoslov ne odnosi i ne ograničava samo na život u obećanoj zemlji. Ta zemlja ima simbolično značenje. Vjernik može živjeti dugovječno i sretno u svakoj zemlji ako vrši volju Božju izraženu u ovoj i drugim zapovijedima. One omogućuju smislen, sređen i blagoslovljen život pojedincima, obiteljima i čitavoj ljudskoj zajednici, i to svugdje i posvuda.

Činjenica da je ovdje nagrada povezana s jednom partikularnom zapovijedi ne smije se shvatiti u isključivom smislu, tj. kao da opsluživanje drugih zapovijedi nije povezano s nagradom, nego kao znak posebne brižnosti za zdravu obiteljsku etiku. Drugim riječima, time se posebno želi istaknuti velika važnost zapovijedi o poštivanju roditelja.³⁰⁶ Dodjeljuje joj se isto tako velika važnost kao i propisu o suboti (usp. Lev 19,3 i Izr 28,24). Nema sumnje da Biblija pripisuje veliku važnost obitelji. U tom obiteljskom ozračju ostvaruje se važni zakon solidarnosti generacija. U tom kontekstu poštivanje roditelja, posebno kada su ostarjeli i onemoćali, od osudne je važnosti. Jedino se tako ljudima omogućuje sretno i dugovječno življenje. Dakle, prema našoj zapovijedi životna sreća ovisi mnogo o tome da li je dobar odnos između roditelja i djece, između mladih i starih.³⁰⁷

Na osnovi onoga što smo gore iznijeli, naša bi se zapovijed mogla i ovako prereći: „Ako ne želiš da dugo i dobro živiš na ovome svijetu, onda ne poštuju svoje roditelje!” Narodna mudrost veli: „Što tko posije, ono će i žeti”. Tko dobro čini, može se dobru i nadati. Zlo činiti, a dobru se nadati – to ne ide! Izgleda da je to najočitije i najopipljivije baš na području četvrte Božje zapovijedi. Grubosti, preziri, maltretiranja, nebriga za ostarjele i nemoćne roditelje, sve nam se to neizbježno i brzo osvećuje. Naime, kako se mi budemo ponašali prema svojim ro-

303. Usp. J.C. RYLAARSDAM-J.E. PARK, Exodus, 985.

304. B.S. CHILDS, Exodus, 419.

305. Usp. G.E. WRIGHT-H.H. SHIRES-P. PARKER, The Book of Deuteronomy, u: G.A. Buttrick (ur.), The Interpreter's Bible, II (Abing. Press), Nashville 1953, 367.

306. A. PENNA, Deuteronomio, 106; R. LAVOIE, Exegese, 109 sl.; H. SCHUNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 82-83. Ova potonja autorica drži da bi nagrada mogla biti povezana baš s ovom zapovijedi i stoga što se ona nalazi u sredini Dekaloga (nav. dj., 87). Na taj bi se način to obećanje protezalo automatski i na zapovijedi koje prethode i na one koje slijede iza četvrte zapovijedi.

307. Usp. G. WEBER, Gebote, 55; G. AUZOU, Dalla servitu, 240 sl.

diteljima, tako će se i naša djeca ponašati prema nama.³⁰⁸ Sigurno je da onoga, tko ne poštuje i ne respektira svoje roditelje, neće poštivati ni respektirati njegova djeca. Časti stoga svoje roditelje, da ne bi ostao bez časti i poštovanja kod svoje vlastite djece! Osim toga, životno iskustvo nam pokazuje da tamo gdje zrele osobe nemaju poštovanja prema starima, mlade generacije ne poštuju osobe zrele dobi. Tako upadamo u začarani krug međusobnog nepoštivanja. A takvo društvo nema budućnosti!

c) Biblijski osvrti na našu zapovijed

Tema poštovanja koje dugujemo svojim roditeljima posebno je učestala u starozavjetnoj mudrosnoj literaturi. Knjiga Izreka se više puta navraća na tu temu (Izr 19,26; 20,20; 23,22; 28,24; 30,17). Tu se oštro prekora pokvarenost sina koji „zlostavlja oca i odgoni majku” (19,26); za onog „tko kune oca svoga i majku svoju” kaže se da mu se „svjetiljka gasi usred tmine” (20,20); naš autor snažno utuvaluje potrebu posluha prema ocu i napominje da se ne smije prezirati majka kad ostari (23,22); pljačka oca i majke izjednačuje se razbojstvu (28,24); za oko „koje se ruga ocu i odriče posluh majci” proriče se da će ga „isključat potčni gavrani / i izjesti mladi orlovi” (30,17). Ipak je najupečatljivije svjedočanstvo o dužnom poštovanju prema roditeljima u SZ-u ostavio Sirah. Evo kako on tumači četvrtu zapovijed Dekaloga: „Tko štuje oca, okajava grijeha svoje, / i tko časti majku svoju, sabire blago. / Tko štuje oca, radovat će se sa svoje djece, / tko časti oca svojeg, dugo živi; / tko čini radost majci svojoj, sluša Gospoda. / . . . / Sine moj, riječju i djelom štuj oca svojega, / da te od njega stigne blagoslov. / Jer blagoslov očev učvršćuje kuću djeci, / a majčina kletva temelje im ruši. / . . . / Sine moj, pomози oca svoga u starosti, / i ne žalosti ga za života njegova. / Ako mu i razum klone, budi blag s njime / i ne grdi ga ti, koji si u punoj snazi. / Jer ne zaboravlja se milost prema ocu, / već se uračunava u oprost grijeha. / U danima tvoje nevolje Gospod će te se sjetiti / kao što se led topi na suncu, / tako će okopnjeti tvoji grijesi. / Od hulitelja nije bolji tko prezire oca, / i Gospod proklinje onoga tko vrijeđa majku” (Sir 3,1-17). Isti autor na drugom mjestu veli: „Svim srcem poštuј oca svoga, i ne zaboravi majčinih bolova. Sjeti se da im svoj život duguješ: kako da im uzvратиš sve što učiniše za te?” (Sir 7,27-28).

308. Usp. A.M. GREELEY, *The Sinai Myth* (Image books), New York 1975, 132 sl. Tu istinu vrlo lijepo osvjetljuje slijedeća anegdota: „Neki čovjek još kao mladić zlostavljao je svoga oca. Kasnije se oženio i stekao i on sina. Sin mu bio gori od njega, te je i on zlostavljao svoga oca. . . . Jednoga dana sav bijesan spopadne on svoga oca za kosu i vukao ga prema vratima s namjerom da ga izbaci iz kuće. Kad je već stigao do vrata vukući oca za kosu, najednom se prolomi krik očajnog oca: Dosta, nesretniče! Samo dovle sam ja vukao svoga oca” (navedeno prema: V. KARLOVIĆ -ur.-, *Dobri pastir*, Sarajevo 1976, 85).

Iz gore iznesenih biblijskih navoda jasno proizlazi da je naša zapovijed, kao i druge zapovijedi Dekaloga, upravljena prije svega odraslim ljudima koji su dužni brinuti se za ostarjele i nemoćne roditelje.³⁰⁹ Od njih Gospodin traži da poštuju i časte svoje iznemogle roditelje, da ih pomažu, da budu ljubazni i strpljivi prema njima. Ne smiju ih ostavljati (Izl 21,15), zlostavljati, prezirati (Izl 21,17; Lev 20,9), ozlovoljavati. Trebaju ih slušati, tj. uvažavati njihove savjete i upute koji su obogaćeni životnim iskustvom (Pnz 2,18-21; 27,16). Ti biblijski osvrti na našu zapovijed snažno ističu životnu vrijednost roditeljskog blagoslova. Ukratko, prema tim tekstovima odnos djece prema roditeljima trebao bi biti prožet poštovanjem, ljubavlju, zahvalnošću. Iz tih biblijskih tekstova jasno proizlazi da to poštovanje prema roditeljima ne smije ostati puki osjećaj ili puka želja, nego se mora u životu pokazati djelotvornim, što će naročito doći do izražaja u danima nesreće, bolesti i starosti. Pogledajmo sada malko detaljnije te konkretne obveze koje proistječu iz ove naše zapovijedi.

1) *Briga za ostarjele roditelje* – Kao prva obveza iz ove naše zapovijedi proizlazi briga za ostarjele roditelje. Odrasloj djeci, koja su već punoljetna i autonomna (usp. Sir 3,12; sl.; Izr 16,20; Mt 15,4-6),³¹⁰ posvećuje se dužnost da se imaju brinuti za ostarjele roditelje u materijalnom i moralnom pogledu. Daje im se do znanja da njihovi ostarjeli roditelji ne gube svoje dostojanstvo kad zbog godina ili bolesti nisu više sposobni privređivati sami za sebe. Djeca od kojih oni tada ovise ne smiju ih tada proklinjati, ne smiju ništa činiti ni željeti da takvi roditelji što prije prestanu biti teret onima u obitelji koji su sposobni za rad. Život ostarjelih roditelja treba biti vrijedan života i ostati takav do zadnjeg daha. Dakle, četvrta zapovijed mogla bi se tumačiti kao protest protiv poganskog običaja da se ostavljaju ostarjele osobe kad ne mogu više uzdržavati same sebe.³¹¹ Naime, uvijek je postojala i postoji opasnost da stare i bolesne osobe budu prezrene i prepuštene zloj sudbini. Naša zapovijed želi upravo to spriječiti; ona nas potiče i obvezuje da upravo te i takve roditelje prihvatimo s poštovanjem i ljubavlju koje im dugujemo. Prema Bibliji, to dužno poštovanje prema roditeljima proizlazi iz dva osnovna razloga: 1) oni su nam posredovali život koji dolazi od Boga, i 2) oni su nas zadužili svojom ljubavlju i brigom. U stvari, mi smo prošli jedan period kada ništa nismo mogli napraviti sami za sebe. A svima nam je poznato da je čovjeku od svih živih bića potrebno najviše vremena da se osovi na vlastite noge. Kroz sve to

309. Usp. G. AUZOU, *Dalla servitu*, 240; R. LAVOIE, *Exegese*, 106; J.C. RYLAARSDAM-J.E. PARK, *Exodus*, 985; M. ZOVKIĆ, *Sadržaj*, 28. Ovdje treba imati na pameti da su u ono vrijeme na Istoku mladi bračni parovi ostajali živjeti sa svojim roditeljima.

310. Dakle, naša se zapovijed ne odnosi u prvom redu na djecu, nego na odrasle koji se trebaju brinuti za stare roditelje; ona nije upravljena nemoćnima (maloljetnoj djeci) da slušaju moćne, već moćnima da ne zaborave ostarjele i bolesne roditelje (usp. M. NOTH, *Esodo*, 204; A. EXELER, *In Gottes Freiheit leben. Die Zehn Gebote – Herder-*, Freiburg i. Br. 21983, 123).

311. Usp. J.C. RYLAARSDAM-J.E. PARK, *Exodus*, 985.

vrijeme roditelji su se brinuli za nas. Svojom ljubavlju i brigom za njih u staračkim godinama dužni smo im to uzvratiti.³¹²

Naravno je da se poštuje i ljubi roditelje; nije bilo nijednoga društva koje načelno nije prihvatilo tu zapovijed kao svoju obvezu. Očito je da roditelji to poštovanje doista i zaslužuju. Dosta se sjetiti bezgranične požrtvovnosti na koju su roditelji spremni kad su u pitanju njihova djeca! Ta roditeljska ljubav i požrtvovnost mnogo puta je opjevana u svjetskoj književnosti. Majka je kod svih naroda i plemena bila svetinja i to stoga što je ona u fizičkom pogledu vrelo života, temelj obitelji, i naroda, a u moralnom pogledu ona je simbol žrtve i ljubavi, uzor nesebičnosti i najčišćeg altruizma. Tu stvarnost osjećaju i uviđaju čak i nejak djeca koja još ne znaju ni govoriti. Kao već punoljetno dijete dr. Mindsenti je ovako opisao odsudnu ulogu majke u životu čovjeka: „Majka je najveće čudo i tajna. Sva sreća čovječanstva, sva bol na svijetu treperi i dršće u ovoj jednoj riječi majka! Majka je anđeo čuvar čijim smo krilima zaštićeni, te mimo grebena i bezdana nalazimo pravi put. Majko, ti si zraka božanske providnosti! Ti si divni izum Boga Stvoritelja! . . . Čovjek ne može izreći što je za njega majka. Ali može reći jedno: majka je poslije Boga najveća milost i dobročinstvo. Majka je sveta riječ, blagoslovljeno ime, koje nam stoji na usnama čim počnemo tepati. To ime ostaje duboko u srcu, dokle god ono kuca. To je sveto ime i preko groba, jer je ono glasnik i biser najljepšeg što ima na zemlji – majčinske ljubavi”.³¹³ Sve to možemo reći i o očinskoj ljubavi i požrtvovnosti. U stvari, nije slučajno da Biblija, kada želi uprizoriti Božju ljubav, dobrotu i milosrđe, upotrebljava baš sliku oca.³¹⁴ Upravo zbog te roditeljske ljubavi i požrtvovnosti u dubinama ljudskog bića se rađa duboki osjećaj za trajnu povezanost čovjeka sa svojim roditeljima; taj osjećaj spada u temeljne strukture našega duševnog života.³¹⁵ I kad smo već posve odrasli, kad već i sami imamo svoju obitelj, i tada pa sve do groba osjećamo tu prirodnu potrebu za roditeljima. Čovjek u pravom smislu postaje star kad mu roditelji umru. Sve dotle dok imamo bar jednog roditelja u životu, nismo siročad, nismo stari, nismo sami na ovome svijetu. Stoga su svi velikani prošlosti znali cijeniti i poštivati svoje roditelje.

Četvrta zapovijed nam nalaže da se trebamo zauzeti za zbrinjavanje ostarjelih roditelja i starih ljudi općenito. U današnjim modernim državama to se događa gotovo automatski; naime, iz poreza radnih ljudi odvaja se dio za socijalno i

312. Usp. G. AUZOU, Dalla servitu, 240; W. BARCLAY, Law, 24 sl.; G. RAVASI, Esodo, 104; G. WEBER, Gebote, 56-57.

313. Navedeno prema: V. KARLOVIĆ (ur.), Dobri pastir 1976, 40-41.

314. Sjetimo se samo prisposdobe u dobrom Ocu i rasipnom sinu (Lk 15,11-32) i molitve Očenaša (Mt 6,9-15).

315. Njemačko-židovski pjesnik Alfred Kerr dao je tom dubinskom osjećaju rječiti izraz u svojoj pjesmi „Friedhofs-Inschrift”. On tu pjeva da su roditelji „Najsigurniji stožer u životnom previranju./ Svijetle i preko groba./ Ljubav propada i prijateljstvo vene, / Kad se duše našeg svijeta / u varci i borbi trve: / roditelji . . . ostaju” (Navedeno prema SCHALOM BEN-CHORIN, Die Tafeln des Bundes. Das Zehnwort vom Sinai –Mohr–, Tübingen 1979, 98).

mirovinsko osiguranje. Međutim, svima nam je jasno da finansijsko osiguranje samo nije dovoljno. Odluka, npr., da se pođe u starački dom, bolna je i teška za svakog čovjeka. Tko zna što je pakao osamljenosti i napuštenosti, lako će razumjeti da su i najvelikodušniji materijalni pokloni malo u usporedbi s vremenom koje smo posvetili starim ljudima za razgovor.³¹⁶ Dosljedno tome, u današnjim promijenjenim životnim okolnostima brinuti se za ostarjele i nemoćne roditelje znači prije svega imati za njih vremena, održavati s njima kontakte, brinuti se za blizinu i toplinu.³¹⁷ Ono što mi sada činimo za njih to su tek malene kamate na onaj veliki zajam, što su oni nama velikodušno dali u našem djetinjstvu. To je naš dug koji im sada vraćamo.³¹⁸

2) *Sklad među generacijama* – U ovoj zapovijedi Dekaloga Bog povezuje sreću i blagostanje uz ispravan odnos među generacijama. A za normalan suživot različitih generacija potrebno je međusobno priznavanje i poštivanje. Bilo bi protiv duha te zapovijedi ako bi roditelji nalagali svojoj djeci prisilno podvrgavanje: jednako tako bilo bi pogubno i štetno za ljudsko društvo, ako bi djeca unaprijed otpisivala svoje roditelje kao nevažne. Ludo je odbiti učiti od mudrosti prošlosti! Jednako je tako pogubno zatvarati se novinama koje mlade generacije nose sa sobom i pomoću kojih one trebaju obogatiti polog ljudske predaje.³¹⁹ Dakle, naša se zapovijed odnosi istodobno na roditelje i djecu, na mlade i stare.

Tko je samo jednom pročitao Bibliju, lako će uvidjeti važnost rodoslovlja koja se tu donose. Pisci koji su sastavljali ta rodoslovlja željeli su prije svega istaći kontinuitet svete povijesti i životni vez koji povezuje susljedno članove naroda Božjega u tijeku vremena. Držalo se da je predaja temelj postojanja tog naroda. A roditelji su ne samo posrednici života nego ostaju za svaku generaciju i svjedoci prethodne; kao takvi oni omogućuju tijek druge rijeke života, koja nije manje potrebna, a to je predaja.³²⁰ U židovstvu se taj čimbenik predaje, koji od roditelja prelazi na djecu, uvijek držao središnjim. Otac i majka su naravni učitelji koji

316. Usp. O.H. PESCH, *Gebote*, 75-76.

317. Usp. H. NITSCHKE (ur.), *Die Zehn Gebote. Predigten, Auslegungen, Erzählungen* (Gutersloher Verlagshaus Mohn), Gutersloh 1984, 46-47.

318. Vrlo zorno i dramatično to prikazuje bosanski ujak fra Vlado Karlović kad piše „Otac ti je ostario i iznemogao. Treba mu potpora pri hodanju, inače se ne može kretati. Rađo bi se oslonio o tvoju ruku, o tvoje rame. . . Sjeti se tada da si i ti nekoć davno bio nejačak, pa si želio hodati, ali noge ti još bijahu nesigurne pa se nisi usuđivao. Tada ti je otac rado i s puno ljubavi priskakao u pomoć, pridržavao te za ručicu i hvatao te u naručje kada si poletio da padneš. Sjeti se toga i bit će ti lakše da budeš ljubazan s njim. Možda ti je majka već mjesecima vezana uz postelju. Teško joj je. Željna je razgovora. . . Željela bi da sjedneš malo pokraj nje, da joj govoriš o običnim svakodnevnim stvarima. Sve je zanima, ne želi biti isključena iz života. . . Sjetite se one brižne ljubavi s kojom je nekoć davno vaša majka znala satima, . . . danima i noćima sjediti i bdjeti uz vašu kolijevku, uz vaš dječiji krevetić. . . Sjetite se toga i vratite svoj dug! Uzvratite ljubav za ljubav! Strpljivost za strpljivost!” (Dobri pastir 1976, 87).

319. Usp. A.M. GREELEY, *Sinai Myth*, 22; A. EXELER, *Zehn Gebote*, 124.

320. G. AUZOU, *Dalla servitu*, 240; SCHALOM BEN-CHORIN, *Zehnwort*, 105.

svojoj djeci trebaju omogućiti udioništvo na bogatoj predaji Izraela. Odatle i obveza za djecu da prihvaćaju blaga predaje, što je sigurno uključeno u četvrtoj zapovijedi Dekaloga. Tko bogatstva predaje odbija i drži ih zaprekom vlastitog razvoja, „odbija iskustva koja su neophodno potrebna za dublje shvaćanje sebe samoga”³²¹ i svijeta. Dosljedno tome, uvijek iznova je potrebno naglašavati kako je važno prihvaćanje i čuvanje velikog blaga predaje u kojem žive obitelj, narod i Crkva. Zaborav i prezir povijesti su uvijek znakovi slabih kultura i civilizacija. Naravno, ovdje se misli na živu, unapređujuću i obogaćujuću predaju. S druge strane, postoji sasvim opravdano protivljenje sklerotičnim ljudskim predajama koje koče razvoj (usp. Mk 7,13). U tom smislu možemo razlikovati „predaje” (les traditions) od „Predaje” (la Tradition), na što je u francuskom govornom području sasvim ispravno upozorio Yves Congar. U stvari, male uredbe, koje se uvijek iznova trebaju mijenjati, i velika struja žive predaje, tj. stečevina mudrosti i kulture jednog naroda i čitavog čovječanstva, trebaju se međusobno dopunjavati.³²² Što je dobro bilo kod starih, stečevine dugoga iskustva, trebamo preuzeti; što je bilo loše, trebamo zamijeniti boljim.

Dužno poštovanje prema roditeljima izražava se na različite načine. Jedan od njih je i poslušnost (usp. Pnz 21,18-21; Izr 1,8; 10,1; 15,5.22.23). Zašto smo dužni slušati roditelje i starije? Kad putujemo jednom opasnom cestom, razložno je da usvojimo savjete ljudi koji su njome prije nas putovali. A život je odgovoran i opasan put. Stariji ljudi su već kročili tim putem i poznaju njegove stupice i zasjede. Sasvim je normalno i pametno, stoga, poslušati njihove savjete. Ono što je životno iskustvo naših otaca i praotaca često generacijama stvaralo i uvijek iznova poboljšavalo, a što se u životu pokazalo sretonosno i uspješnosno, u svakom slučaju vrijedno je pažnje i mora se uvažavati. Takav stav poučljivosti može nam puno pomoći da naše životno putovanje bude sigurnije i uspješnije.³²³

Poslušnost prema roditeljima ne smije se apsolutizirati. Ona ne dokida ljudsku autonomiju i slobodu. Nikada se ne smije pretvoriti u idolatriju. U stvari, u višem smislu riječi ne postoji doli samo jedan Otac (Mt 23,9), od kojega proistječe svako očinstvo (Ef 3,15) i izvan kojega nitko ne može biti proglašen Apsolutnim. To je smisao znamenitih Isusovih zahtjeva (Mt 10,35-37; Lk 14,26-27.53), u kojima on daje do znanja svojim sljedbenicima da ne smiju dopustiti da ih privezanost uz roditelje spriječi da slijede Isusa, tj. da vrše volju Božju.³²⁴ Iz tih riječi jasno proizlazi da se odrasli ljudi smiju i trebaju usprotiviti roditeljima ako im ovi priječe prihvaćanje i vršenje volje Božje. Tu nalazimo opravdanost i za suprotstavljanje svakoj drugoj „nepravednoj zapovijedi koja bi ugrožavala ne samo ljudsku i vjerničku slobodu nego i ljudsko dostojanstvo”.³²⁵

321. K. FORSTER, u: W. SANDFUCHS, Die Zehn Gebote, Wurzburg 1976, 62.

322. S. EXELER, Zehn Gebote. 128; usp. G. WEBER, Gebote, 59.

323. Usp. W. BARCLAY, Law, 4; O.H. PESCH, Gebote, 73.

324. Usp. G. AUZOU, Dalla servitu, 240; M. ZOVKIĆ, Sadržaj, 38.

325. M. ZOVKIĆ, Sadržaj, 39.

Odrasla djeca imaju pravo da u vlastitoj odgovornosti idu svojim životnim putem i da se potpuno slobodno odluče prije svega u odlučnim životnim pitanjima kao što su izbor zvanja, bračnog druga, itd. Mladi čovjek već s 12 godina počinje razvijati svoju vlastitu savjest i svoj vlastiti odnos prema zahtjevima života. Drugim riječima, on se već u tim mladim godinama bori za svoju opravdanu autonomiju. Na žalost, često se puta događa da roditelji to osamostaljenje bolno konstatiraju i žele ga nasilno suzbiti, umjesto da ga mudro pospješuju i unapređuju. Normalno je da u takvoj situaciji dolazi do sudara i konflikata. Prolazi se kroz krize rasta koje omogućuju napredak i roditelja i djece u međusobnom priznavanju i poštivanju. U tome trenutku autoritet roditelja dostiže svoje ispunjenje.³²⁶ Naprotiv, ako se roditelji usprotive tom zahtjevu osamostaljenja svoje djece, onda riskiraju da njihovo dijete postane čovjek koji u odlučnim godinama neće biti kadar preuzeti odgovornost za svoj život i život svoje vlastite obitelji.

Autoritet je u evanđeoskom smislu prije svega služenje. Ne kaže li Isus: „Starješine neka budu kao poslužnik” (Lk 22,26). Svaki istinski autoritet, pa i roditeljski, pretpostavlja međusobno slušanje: slušanje starijih s bogatstvom njihova iskustva i slušanje mladih s novošću njihova pogleda na život i na društvo. Dosljedno tome, „vršiti autoritet, znači unapređivati život i istinsku slobodu, individualnu ili kolektivnu”.³²⁷ Ako roditelji svoj autoritet izvršavaju u tom evanđeoskom duhu, njihova će ih djeca slušati jer ih ljube i cijene, a ne iz straha pred njima.

Cilj odgoja nije niti može biti da se djecu oblikuje prema slici i prilici roditelja, nego da im se nesebično pomogne da pronađu svoj vlastiti put i da idu njime. Na tome roditelji trebaju raditi doslovno od dana rođenja. Oni ne bi smjeli nad svojom djecom raspolagati kao nad posjedom, već bi sa svoje strane trebali „poštivati” svoju djecu, odnosno „uvažavati” ih, uzimati ih kao osobe kojima je Bog, kao i njima samima, osigurao slobodu i vlastitu odgovornost. Naime, Bog je u toj djeci stvorio svoje nove subesjednike.³²⁸ Svako dijete ima svoju vlastitu individualnost. U svjetlu vjere roditelji su pozvani da služe taj život pomažući mu da se razvije i rascvate u svoj svojoj izvornosti i posebnosti. Ako je Bog tu djecu stvorio kao originale, mi ih ne smijemo pretvarati u kopije.

U ovom kontekstu se može kazati nešto i o „pretpostavljenima” i „podložnicima”. Mi smo ljudi društvena bića. Kao takvi bitno smo upućeni na druge, na zajednicu: obitelj, državu, Crkvu, itd. A gdje ljudi zajedno žive, mora postojati red. A red i življenje zajedno zahtijevaju pravila ponašanja i zakone. Sve to pretpostavlja i ljude koji će sastavljati te zakone, izdavati ih i brinuti se za njihovo izvršavanje. Crkvena povijest nam pokazuje da se četvrta zapovijed Dekaloga nije ograničavala samo na roditeljski autoritet, nego da se protezala i na zaštitu tih drugih postojećih autoriteta. Ovdje ipak treba sasvim jasno i glasno kazati da na-

326. Usp. CONFERENCE EPISCOPALE DE BELGIQUE, Livre, 181.

327. Ondje, 182.

328. Usp. O.H. PESCH, Gebote, 80-81.

suprot svakom ljudskom autoritetu stoji kritička riječ: „Trebalo se više pokoravati Bogu nego ljudima” (Dj 5,29). Poslušnost u svjetlu Biblije treba shvatiti prije svega kao „slušanje” volje Božje. Jedini Bog je stvarni i neosporni autoritet. Odatle jasno proizlazi da se poslušnost očekuje prije svega od tzv. „pretpostavljenih”; to je preduvjet da bi je oni mogli zahtijevati od tzv. „podložnika”. Samo se tako može osigurati oblik poslušnosti koji ljude unapređuje u njihovoj čovječnosti.³²⁹ „Pretpostavljeni” vrše svoju predvodničku ulogu ne radi sebe, nego radi drugih. Drugim riječima, oni, pa i nosioci crkvenih službi, tu su za druge, a ne obratno. Njihova odgovornost i njihov legitimni „autoritet” jest služenje, ne gospodovanje nad drugima (usp. Mt 20,25-28).³³⁰

3) *Zapovijed za roditelje* – Iz samog glagola koji je upotrijebljen u našoj zapovijedi jasno proizlazi da to nije zapovijed samo za djecu nego i za roditelje. „Poštivati” roditelje, kako smo gore vidjeli, znači priznati im svu težinu, svu važnost koja im pripada. A to drugim riječima znači da poštovanje koje im dugujemo i iskazujemo mora imati svoje pokriće u samoj stvarnosti roditelja, u njihovu ponašanju. Dakle, iz naše zapovijedi proizlazi obveza za roditelje da budu takvi, da bi ih njihova djeca mogla i trebala poštivati. Trebaju se truditi da žive tako da bi u svakom trenutku mogli poslužiti djetetu kao uzor i ideal. U tom slučaju će se u duši djeteta spontano buditi poštovanje prema njima. Uspomena na takve roditelje bit će djeci najbolji anđeo čuvar, pa i onda kad im roditelji već dugo budu počivali u grobu. Ako želimo, dakle, da nas naša djeca časte, trebamo sami biti vrijedni časti i poštovanja. Teško je častiti i poštivati onoga tko nije častan i pošten.³³¹

Međusobna ljubav roditelja je duša i norma svake njihove odgojne akcije. Bez ljubavi i sloge ni najbolja pedagogija ništa ne pomaže. Djeca koja u mladim godinama nisu osjetila ljubav, neće biti sposobna ljubiti kad odrastu. Ni škola ni vjeronauk ne mogu nadomjestiti nedostatak roditeljske ljubavi. Stoga, blago djeci koja su naučila od svojih roditelja, kao samo po sebi, umijeće da nađu svoj život dajući ga drugima.³³² Doista, čestit odgoj je najdragocjeniji poklon djeci!

2. Aktualizacija zapovijedi

Napetost između roditelja i djece, između mlađih i starijih generacija odvijek je postojala i postojat će. To znači da duboki konflikt među generacijama, koji je posebno naglašen u ovom našem trenutku povijesti, nije nikakva nova pojava. O njemu već govori posljednji starozavjetni prorok Malahija. Naime, on na-

329. Usp. A. DEISLER, *Ich bin dein Gott, der dich befreit hat*, Freiburg i. Br. ⁴1980, 98.

330. Usp. O.H. PESCH, *Gebote*, 83.

331. Usp. J. DAVIDMAN, *Smoke on the Mountain, An interpretation of the ten commandments (WP)*, Philadelphia 1953, 68.

332. CONF. EPISCOPALE DE BELGIQUE, *Livre*, 183.

viješta dolazak Ilije, kojega ocrtava kao pomiritelja između roditelja i djece (Mal 3,23-24). Mi smo pozvani da u duhu naše zapovijedi i u duhu Kristova zakona ljubavi nastavimo tu Ilijinu akciju u ovo naše vrijeme. Svima nam je jasno da je međusobno prihvaćanje i poštivanje među generacijama osnovni preduvjet zdravoga i sretnoga društva.

Srce i duša čovječanstva nalaze se u obitelji. Stoga društvo koje razrušuje obitelj, razrušuje samo sebe, potkapa svoje vlastite temelje. A gdje ne postoji bitni sklad među generacijama, gdje se produbljuje jaz između roditelja i djece, opstojnost je takvoga društva ugrožena. Ta opasnost je danas daleko naglašenija nego u prethodnim vremenima. U stvari, uvjeti današnjeg života su takvi da ne pogoduju ozdravljenju i učvršćenju ljudske obitelji, nego je malo-pomalo rastaču. A gdje je načeta i poljuljana obitelj, tu se ruše automatski i temelji društva. Dosljedno tome, osnovni preduvjet za preživljavanje današnjeg društva jest taj da naša zapovijed, i u promjenjivim uvjetima pluralističkoga industrijskog društva, ponovno dobije svoju punu vrijednost.³³³

Što je danas preostalo od četvrte zapovijedi? Možda obveza još maloljetne djece da slušaju svoje roditelje. Međutim, psihologija za mlade prilično je načela i tu dužnost. Ona nas uči da ne smijemo prisilno zahtijevati poslušnost od djece, ako ne želimo riskirati da kasnije kod njih nastupe neurotične smetnje i duševna oboljenja. Roditelji trebaju naučiti, vele psiholozi, da postupno omoguće djeci naći svoj vlastiti put – i to već dugo prije nego su postali odrasli i punoljetni. S druge strane, dužnost da se ostarjele roditelje materijalno providi i osigura, danas se vrši gotovo „automatski” putem socijalnog i mirovinskog osiguranja. Tako na prvi pogled izgleda kao da je naša zapovijed postala danas suvišna. Međutim, to nije tako! Sa žalošću moramo konstatirati da danas u društvu postoji naglašena tendencija nebrige i istodobno za djecu i za ostarjele osobe. A to je bez sumnje znak dehumanizacije – raščovječenja!³³⁴ Takav stav rastače ljudsku obitelj, pretvara društvo u džunglu. Iz svega toga jasno proizlazi da je naša zapovijed aktualnija danas nego ikada prije.

Zbog poslovnosti i poslovnih uspjeha roditelji danas često zanemaruju svoju djecu. Nemaju za njih vremena. Prepuštaju ih samima sebi i ulici. Od takve djece ne možemo kasnije očekivati poštovanje i ljubav. Budući da oni sami nisu u djetinjstvu iskusili ljubav sa strane svojih roditelja, ta djeca kasnije neće biti kadra da ljube i poštuju svoje roditelje i druge ljude. Tražiti to od njih, značilo bi tražiti nemoguće! Znakovito je u tom pogledu da Isus, kada govori svojim učenicima da trebaju ljubiti jedni druge, polazi uvijek od iskustva Božje ljubavi koja se očitovala u njemu i njegovu djelu.

---

333. SCHALOM BEN-CHORIN, Zehnwort, 106; usp. D.R. SEAGREN, Ten commandments. Love carved in Stone (Regal Books). Ventura-California 1983, 73.

334. Usp. A.M. GREELEY, Sinai Myth, 133.

Unatoč svim modernim sredstvima komunikacije, svjedoci smo da je osamljenost starije čeljadi u svijetu u naglom porastu. Trpe od ostavljenosti i izoliranosti. Satire ih osjećaj napuštenosti i bezvrijednosti. Nije dovoljno osigurati mjesto u staračkom domu za ostarjele i nemoćne roditelje. Prirodno boravište za stariji svijet jesu obiteljske kuće u kojima žive njihovi mili i dragi: njihova djeca i unučad. „Čovjeku nije dosta da nije go i bos, gladan i žedan. Treba mu pažnje i ljubavi. Želi da osjeti kako je i on nekome potreban, želi da zna da ga netko voli. . . Čovjeku je potrebno da živi. . ., a ne da samo vegetira. . . Da li si se ikada ozbiljno zapitao i zamislio kakav je život onih staraca u domovima? Kakve su njihove perspektive? Čemu se oni nadaju, čemu se vesele? . . . Zamisli ogromna zgrada puna starih i više-manje nemoćnih ljudi. Skoro svi odreda istrošenih živaca, pa osim što su slabi i boležljivi, još su . . . svadljivi, . . ., zajedljivi, veoma osjetljivi i uvredljivi. . . Pa onda, što je još teže, bez ikakve perspektive za budućnost, svaki dan stariji, bliže grobu i smrti, koju prečesto doživljavaju u svojoj najbližoj okolini. . .”³³⁵ Sasvim je razumljivo, onda da je teško i bolno za svakog čovjeka kad jednom mora poći u starački dom. Društvo bi trebalo tako organizirati život pripadnika starije generacije da oni iskuse da su cijenjeni, poštovani, uvažavani i – u skladu s njihovim životnim mogućnostima – unapređivani. Ako se tako s njima postupa, onda oni neće tražiti da posvuda dominiraju i bit će zadovoljni. A japanska narodna mudrost sasvim ispravno zapaža kad kaže: „Najveći kulturni uspjeh jednog naroda jesu zadovoljni starci”.³³⁶ Da bismo postigli taj neophodno potrebni sklad među generacijama, moramo se svi skupa – i mlađi i stari – truditi da živimo u duhu slijedeće Petrove upute: „Jedni druge poslužujte – svatko po primljenom daru – kao dobri upravitelji različitih Božjih milosti” (1 Pt 4,10).

---

335. V. KARLOVIĆ (ur.), Dobri pastir 1976, 89.

336. Preneseno prema: A. EXELER, Katechese in unserer Zeit. Themen und Ergebnisse der 4. Bischofssynode, Munchen 1979, 179.